

ÇİNGİZ ABDULLAYEV'İN RƏZALƏTİN SON HƏDDİ ROMANI VE BİR KATİLİN ANATOMİSİ

Gulzar Mammadova

- Çingiz Abdullayev, çağdaş Azerbaycan edebiyatının tanınmış polisiye yazarlarından biridir. Polisiyelerinde genellikle istihbarat örgütü çatışmalarını, Rusya'daki mafya faaliyetlerini, siyasi cinayetleri ve ailevi sorunları konu edinmiş, suçun daha çok psikolojik ve sosyolojik nedenleri üzerinde durmuştur. Bu tür romanlarından biri de *Rəzalətın Son Həddi*'dir (2018).¹ Abdullayev'in bu romanında "muamma", Rusya Başbakan Yardımcısı Nikolay Antonoviç Maltsev'in kim tarafından ve niçin öldürüldüğü sorusudur. Yazarın çoğu romanının dedektif kahramanı Dronço, bu eserde de katilin peşine düşer ve sonunda suçluyu bulur. Ancak Abdullayev, katil kim sorusu bağlamında aslında Müslüman Tatar bir baba ile Ukraynalı bir annenin oğlu olan suçlu Hənifə Kravets'in hayat hikâyesini anlatır, çocukluğundan başlayarak son cinayetine değin onu şiddete ve suça iten psikolojik ve sosyolojik nedenler üzerinde uzun uzun durur. Bunun dışında eserde 1969-2004 yılları arasında Sovyetler Birliği ve Rusya'da yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler, çeteler arası çatışmalar, sosyalist rejimin çöküşüne dair düşünceler ve Afganistan savaşı geniş yer tutar.

Romanın önemli bir diğer yönü de Hənifə'nin baba tarafından Müslüman bir Tatar olması, yer yer milliyetinden ve dininden dolayı sorunlar yaşamasıdır.

Çocukluk Yılları: Suçun Ruhsal Travmatik Kökleri

Eserin ana suçlu karakteri Hənifə Kravets'tir. Romanın sonunda Dedektif Dronço'nun ortaya çıkaracağı üzere Rus Başbakan Yardımcısı Nikolay Antonoviç Maltsev'i öldüren odur. Ancak işlediği suç sadece bundan ibaret değildir. Genç adam, daha önce Afganistan savaşına katılmış, yedi cinayet işlemiş, bazı suç çeteleriyle iş birliği yapmıştır.

1 Romandan yapılan alıntılar şu baskıdandır: Çingiz Abdullayev, *Rəzalətın Son Həddi*, TEAS Press Nəşriyyat Evi, Bakü 2018.

Elbette onu suça yöneltən birtakım nedenlər vardır. İlk etmənlər, çocukluğunda yaşadığı birtakım olumsuzluklardır. Romanda anlatıldığına görə Hənifə, Müslüman Tatar bir baba ilə Ukraynalı bir annenin oğludur. 1969 yılında Rusya'nın Arsk eyaletində dünyaya gəlmişdir. Baba Aydemir Buşuyev, Tatar kökenli olduğu için oğluna Hənifə ismini koyar. Ancak evliliği yürümez, başka bir kadınla bərabər olub eşindən ayrılır, ailesini tərk edərək Tacikistan'a yerləşir. Bundan sonra oğul Hənifə, həm babasızlıq, həm yoksulluk həm də Müslüman Tatar ismindən dolayı birtakım sorunlarla qarşılaşmaya başlar. İlk sorun yoksulluktur. Küçük çocuk, parasızlıqdan dolayı bədəninə uymayan kıyafətlər giymək zorunda kalır, bərbərə gidəmez, saçlarını annəsi gəlişigüzəl kırıpar. Hənifə, gülünç kıyafətləri və kırpık saçları nədəniylə okul arkadaşları tərəfindən alaya alınır, kəndisində "Kırkık" lakabı takılır. Eserdə bu; "... Orta boydan bir qədər hündür idi, saçları həmişə səliqəsiz vurulardı. Ana pula qənaət etmək üçün onun saçlarını evdə özü qırıxırdı. Yəqin elə buna görə 'Qırxıq' ləqəbi sanki onun boyuna biçilmişdi." (Abdullayev, 2018: 49) şəklində bəliirtilir.

Çocuk, o yıllarda isminin Hənifə olmasından dolayı da sıkıntı yaşar. İlkokulda öğretmeni ismi nədəniylə onu kız sanır, bu isə sınıf arkadaşlarıncə alaya alınmasına yol açar. Eserdə isim problemi və incitici durum şöyle dile getirilir:

Hər şey hələ 1-ci sınıfdən başlamışdı. Permdən gələn təzə müəllimə sınıf jurnalını açib şagirdlərin siyahısını oxuduğu vaxt. Və oxuyub, oxuyub gəlib çatmışdı "K" hərfinə. Başını qaldırmadan: 'Hənifə Kravets qızlardan hansıdır?' - deyər soruşmuşdu. Cəvabında sınıfin bütün uşaqları ağız-ağıza verib gülüşmüşdü. (Abdullayev, 2018: 44)

Ancak problemlər bununla da bitmez. Hənifə, okul yıllarında yer yer şiddetə də maruz kalır. Bunun səbəbi, okuldakı bazı çocukların kız kərdəşi Məleykə'ye yönəlmiş sözlü və fiili təacizləridir. Sonuçta bu olaylar, anne Anna Kravets'i də huzursuz edər, o şəhərdə yaşayamayacaklarını anlar və ikinci bir evlilik yapıp Kazan'a taşınır. Hənifə, o yıllarda özəlliklə Bəşər adlı bir çocuğun kız kərdəşinə təacizlərini, kəndisində hakarət etməsini, alaya alıp saldırməsini həyatı boyunca unutamaz. Nitekim o süreçdə yaşadığı olayların ruhunda yarattığı ısırtırap və dərin nəfret duyğusu, romanda yıllar sonra doğduğu Arsk'a gəlişində şöyle ifadə edilir:

Gəzə-gəzə gəlib bir vaxtlar oxuduğu məktəbə çıxdı. Hər səhər bu lənətə gəlmiş binaya gətməyə məcbur olurdu. Bu binada onu ələ salır, ona 'Qırxıq' deyirdilər. Onun ailəsinin kasıblığına, yamaqlı şalvarına, onun balaca boyuna gülürdülər. Bacısına nəçə-nəçə şəhvət dolu göz zillənirdi, bir yerdə məktəbdən qayıdanda onları alçaldırdılar, lağa qoyurdular. Onları bir yerdə görəndə 'Qırxıq və gözəlçə' deyirdilər. Və Məleykə nəçə dəfə səsinə içinə qısıb ağlamışdı. Özündən böyük qardeşini məyus etmək istəməyib için-için ağlamışdı. (Abdullayev, 2018: 129)

Çocukluk yıllarında yaşadığı babasızlıq, yoksulluk, ismindən dolayı alaya alınma, kız kərdəşinə və kəndisində yönəlmiş təacizlər, Hənifə'də kin duyğusunu bəsləmiş və onu daha sonra şiddetə yönəlmişdir. Nitekim yıllar sonra doğduğu

yer olan Arsk'a döndüğünde, içinde biriktirdiği kin ve intikam duygusu kabarmış, çocukken kendisini sürekli ezen Bəşər'i öldürmüştür (Abdullayev, 2018: 132). Bu cinayet onu, *"İlk dəfə idi [ki] özünü bu qədər rahat hissedirdi."* (Abdullayev, 2018: 132) cümlesinde de belirtildiği üzere ruhen rahatlatmış, içinde biriktirdiği kini böyle boşaltmıştır.

Bütün bunlar, çocukluk yıllarındaki birtakım travmaların Hənifə'nin suça ve şiddete yönelmesindeki etkenlerden biri olduğunu gösteriyor. Nitekim Freud da kimi eserlerinde insanın şiddete yönelmesinde çocukluk döneminde yaşadığı birtakım olumsuzlukların rolü bulunduğunu belirtmektedir (Gökulu, 2019: 1482).

Çocukluk yıllarında maruz kaldığı olaylar, Hənifə'nin eğitim hayatını da olumsuz etkiler. Bu sebeple kendisini bir türlü okumaya veremez, üniversite sınavlarında başarılı olamaz, 18 yaşında orduya çağırılır, önce Taşkent'e üç ay sonra da savaş bölgesine, Afganistan'daki Kunduz'a gönderilir.

Afganistan: Savaş-Şiddet ve Bir Katilin Doğuşu

Hənifə'nin Arsk'ta çocukluk döneminde karşılaştığı, ezilme, ötelenme, dışlanma gibi problemler, askerlik yıllarında da farklı biçimlerde sürer. Annesinin soy ismine rağmen Müslüman bir Tatar olduğu ve romandaki; *"Anasının ukraynalı soyadını daşımağına baxmayaraq, o, milliyyətçə tatar idi və heç kəsə sirr deyil ki, Əfqanıstana ilk növbədə milli kadrları göndərirdilər. Əfqanıstana müsəlman respublikaları və regionlarından olan uşaqların göndərilməsi ilə bağlı Sovet İttifaqındaki bütün hərbi komissarlıqlara şifahi tapşırıq verilmişdi. Hətta xüsusi müsəlman batalyonları yaradılmışdı..."* (Abdullayev, 2018: 74) cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Sovyetler Birliği'nde o yıllarda Afganistan'a öncelikle Müslümanların gönderilmesi yönünde bir karar alındığı için o da savaşmak üzere Afganistan'a gönderilir. Hənifə'nin de aralarında bulunduğu 30 kişilik grubun yarısı Orta Asyalı yarısı ise Slav ülkelerinden gelen askerlerdir. Lakin onun Ukraynalı soy ismi Orta Asyalıların, Tatar ismi ise Slavların hoşuna gitmez. Genç adam, milliyeti nedeniyle zaman zaman her iki grup tarafından da dışlanır (Abdullayev, 2018: 76). Ancak ortak bir düşmana karşı savaşmaları ve ölümle karşı karşıya kalmaları, aralarındaki milliyet farklılıklarını nispeten unutturur.

Şüphesiz daha on sekiz yaşında savaşta karşılaştığı şiddet de Hənifə'nin psikolojisini etkilemiştir. Örneğin bir çatışma sırasında iki arkadaşıyla birlikte esir düşmesi, silah arkadaşı Qalimov'un gözleri önünde boğazının kesilerek öldürülmesi, diğer arkadaşı Aleksey Popov'a işkence yapılması ve o hınçla savaşta ilk cinayetini işlemesi, onda ruhsal travmalara ve büyük bir öfke patlamasına yol açmış olmalıdır. Nitekim o ilk cinayet sırasında sergilediği davranışlar -hırsla ve acımasızca düşmanın boğazını sıkması- içindeki büyük öfkenin yansıması olarak dikkati çeker. Ama öfke dinmemiştir. Şubat 1989'da Sovyet ordusu yavaş yavaş Afganistan'dan çekilirken Hənifə tekrar Qalimov'un öldürüldüğü yere gider. Onu oraya sürükleyen içindeki kin ve nefrettir. Bu kinle

iki Afganlı mchahidi ve masum yaşlı bir adamla kızını da öldürür (Abdullayev, 2018: 81).

Bütün bunlar Hnif'nin çocukluğunda ve savaşta yaşadıklarından dolayı büyük bir öfke ve şiddet sarmalı iine düştüğünü ve içindeki katilin ortaya çıktığını göstermektedir. Lakin bu beş cinayet onun için henüz başlangıçtır. Genç adam sonraki yıllarda daha da saldırganlaşacaktır.

Öfkenin Depreşmesi, İntikam ve Devam Eden Cinayetler

Hnif, iki sivil Afgan vatandaşını öldürdüğü için Özbekistan'da hapse atılır. Müslüman ismi taşıdığından dolayı orada Mamed Bakinski adlı meşhur bir mahpus tarafından korunur. 1989'da serbest bırakılır ve babasını görmek üzere Dşanbe'ye gider. Ancak babası Aydemir oğlunu tanımaz, üstelik bir inşaattan düşüp sakat kalmıştır. Herhlde babasının perişan hli de Hnif'yi etkilemiştir. Kendisini tanıtmadan oradan ayrılır, çocukluk yıllarının geçtiği Arsk'a gelir. şehre ayak basar basmaz hayatında derin izler bırakan çocukluk günlerini, okuduğu okulun nnden geçerken bir zamanlar ona taktıkları 'Kırkık' lakabını, akranlarından yediği dayakları, ailesinin yoksulluğunu, kıyafetleri nedeniyle kendisiyle alay edilmesini, ablasına yapılan tacizleri hatırlar (Abdullayev, 2018: 129). Maziyi hatırladıkça ruhunun derinliklerinde büyük bir ıstırap duyar, intikam duygusu kabarıır. Kuşkusuz bu hatırlayışlar, onun ruh hâlini yansıtmakta, şiddete ve suça yönelmesinde o günlerde yaşadığı ötelenme, tarziz ve aşağılanmaların etkisi olduğunu göstermektedir. İçindeki fke depreşir, tıpkı Afganistan'daki gibi şiddete dönüşür, bu ruh hliyle çocukken kendisini ve ablasını taciz eden Başr'i "*Yerdn bir daş gtrb illr vvl az qala ilin hr günü ona chnnm işgncsi yaşadan adamı haqla[r].*" (Abdullayev, 2018: 131), yüzünü paramparça eder. Belli ki çocuklukta karşılaştığı şiddet, onu zamanla acımasız, saldırgan biri hline getirmiştir.

Yasa Dışı eteler: Kimlik Değiştirme ve Yükselme Hırsı

Hnif, daha sonra geçimini temin etmek için bir süre bavul ticareti yapar. Türkiye'den tekstil malzemesi getirip satar. Bu arada Politeknik niversitesinin açık öğretimine girer. 1994 yılında arkadaşından kalan mağazanın başına geçer. Ancak mağazasına "Qaqaşlar" adı verilen çeteler dadanır, ondan büyük miktarda haraç isterler. Genç adam, haraç vermemek için Kazan'dan Moskova'ya silahlı adamlar getirir, yer yer kanlı çatışmalar olur; ancak böyle devam edemeyeceğini anlayarak (Abdullayev, 2018: 166-167) Dşanbe'ye babasının yanına gider. Fakat babası Aydemir hayata gözlerini yumar.

Hnif, geçimini temin etmek, hayata tutunmak zorundadır, ama gerçek kimliğiyle; Müslüman adıyla Rusya'da ykselemeyeceğini bilir. Bu nedenle adını, sa stilini değiştirir, sakallarını, bıyığını keser, Moskova'nın başka bir bölgesine taşınır. evresinde artık Gennadi Lvovi Buşuyev adıyla tanınmaktadır. Hnif, ismen ve fiziken değişse de ruhen içindeki kin ve hırs, üstelik artarak devam eder. Çünkü hayatında hep ezildiği, ötelendiği kanaatindedir. İşte bu öfke ve yükselme hırsıyla ileride tekrar cinayetler işleyecektir.

Genç adam, Sen Petersburg'da şubesi olan bir Alman şirketinde işe girer. Kaderinin değişeceğini ummaktadır. Ama bu kez de kız kardeşi Məleyke'nin problemleriyle uğraşmak zorunda kalır. Məleyke evlenmiş, ancak yaşadığı problemler nedeniyle boşanmış, bir çocukla annesinin evine dönmüş, sonra da ikinci evliliğini yapmıştır. Ancak bu evliliği de yürümez, iki çocuk düşürür, hastanede tedavi altına alınır. Doktorlar, genç kadının düşük yapmasını eşinin uyuşturucu kullanmasına bağlar. Sonuçta Hənifə, kardeşinin bu duruma düşmesinden sorumlu tuttuğu kocası İlqar'ı bir kaza süsü vererek öldürür (Abdullayev, 2018: 183-184). Bu, onun yedinci cinayetidir.

Hənifə, kız kardeşinin eşini ortadan kaldırdıktan sonra tekrar işine döner, gece gündüz çalışır. Artık ezilmekten, yoksul hayattan, sıkıntılardan kurtulmak istemektedir. Kısa zaman içinde çalıştığı şirketin en sayılan ve sevilen kişilerinden biri olur. Bu sırada Moskova Devlet Üniversitesi Biyoloji Fakültesinden mezun olan Katya Maltsev'le tanışır. Genç kadın, Rusya Başbakan Yardımcısı Nikolay Antonoviç Maltsev'in kızıdır. İki genç evlenirler. Bu, bir aşk evliliği değildir, aksine Hənifə'nin yükselme hırsının bir sonucudur. Hayatı boyunca yoksulluk içinde yaşayan genç adam, bu yolla ikbal basamaklarından hızla yükselmek arzusundadır. Nitekim bu arzularını gerçekleştirir. Kayınpederi Maltsev'in desteğiyle İletişim Başkanlığı Başkan Yardımcılığı görevine atanır. Bu süreçte eski yoksul hayatını yavaş yavaş unuttur ve zenginliğin vermiş olduğu tüm olanaklardan büyük bir keyifle faydalanır.

Daha önceki hayatında kadınlara ilgi göstermeyen Hənifə, yeni hayatında evlilik dışı ilişkiler kurmaya başlar. Bunlardan biri de Maltsev'in çalıştığı kurumun kabine sekreteri Veronika Rıdvanova'dır. Ayrıca İletişim Başkanlığı Başkan Yardımcılığı göreviyle de yetinmez, bu kez kayınpederinden başbakan yardımcılığı görevini ister. Damadının kızını başka bir kadınla aldattığını öğrenen Maltsev, buna tepki gösterir. Hayatta yükselme hırsıyla tutuşan Hənifə önüne çıkan tüm engelleri ne pahasına olursa olsun kaldırma niyetindedir. Bunun için kayınpederini dahi öldürmeyi tasarlar. Nitekim onu, kahvesine gizlice zehir katarak öldürür. Bu, Hənifə'nin işlediği sekizinci cinayettir. Ardından cinayette kendisine yardım eden sevgilisi Veronika Rıdvanova'yı da ipucu bırakmamak için bir kiralık katile öldürtür (Abdullayev, 2018: 111).

Romanın sonunda söylediği şu sözler, genç adamın içinde bulunduğu ruh hâlini ifade etmektedir:

Zəhləm gedir insanlardan (...) -niyə sevməyəm insanları? İnsanlar məni alçaldıblar, yandırdıblar, nifrət ediblər. Niyə insanları sevməliyəm? İnsan sevgisi! Kim fikirləşib bunu? Hər kəs özünə cavabdehdir. Düşünən adamın şüarı belə olmalıdır. (Abdullayev, 2018: 250)

Bu sözlerden anlaşıldığına göre o, sevgisiz biridir; çünkü insanların hayatı boyunca kendisini aşağıladıklarını, dışladıklarını, ezdiklerini düşünmekte, bu nedenle onlardan nefret etmektedir. Belli ki çocukluk döneminde karşılaştığı zorbalıklar, aşağılanmalar, yoksulluk, daha genç yaşında cepheye gitmesi,

orada şahit olduğu şiddet, kimi kez taşıdığı Müslüman kimlik, ticari hayatta güçlünün güçsüzü ezmesi, yasadışı çetelerin zulmü, Hənifə'yi sevgisiz, acımasız, kindar biri yapmıştır. İçindeki bu ezilmişlik ve ötelenmişlik hissiyle âdeta bir öfke patlaması yaşar, kazanmak, yükselmek için her şeyi mübah görür, kayınpederini dahi öldürür...

Romanın sonunda Abdullayev'in ünlü dedektifi Dronqo, Nikolay Antonoviç Maltsev cinayetini, dolayısıyla okuru sürükleyen "muamma"yı çözer, katilin Hənifə olduğunu bulur.

Sonuç

Aslında Abdullayev'in *Rəzalətin Son Həddi* adlı eseri ilk bakışta klasik bir "Kim yaptı?" romanı gibi görünmektedir. Çünkü daha başta Rusya'da tanınmış bir devlet adamı olan Nikolay Antonoviç Maltsev öldürülmüş ve ünlü dedektif Dronqo katilin peşine düşmüştür. Muamma bellidir: Maltsev'in katili kimdir? Yazar, bu bağlamda romanın suçlu karakteri, baba tarafından Müslüman bir Tatar olan Hənifə Kravets'e odaklanır, geriye dönüşlerle onun 1969'da doğumundan başlayarak, son cinayetine kadar süren hayat hikâyesini anlatır. Bu çerçevede Arsk'ta geçen çocukluğundan, Afganistan savaşında yaşadıklarından ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki hayatından, kimliğini değiştirerek ikbal merdivenlerini hızla tırmanmasından bahseder. Böylece kahramanını suça iten psikolojik ve sosyolojik nedenleri gözler önüne serer. Şüphesiz çocukluk dönemindeki travmalar yanında, Sovyetler Birliği ve sonrasında Rusya'daki siyasi ve sosyal problemler de Hənifə'nin suça yönelmesindeki başlıca etmenlerdir. Abdullayev bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci ve sonrasındaki siyasi ve sosyal hayattan da kesitler sunmaktadır.

Kaynaklar

Abdullayev, Çingiz, *Rəzalətin Son Həddi*, TEAS Press Nəşriyyat Evi, Bakü 2018.

Gökulu, Gökhan, "Suç Kuramları: Biyolojik Ve Psikolojik Yaklaşımlar: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Turkish Studies Social Sciences*, S 14 (4), 2019, s. 1471-1488.